

Ez az ajánlás valójában személyre szóló kellene legyen, hogy igazodjék egyéni érdeklődéseikhez, életpasztorátokhoz, de talán így is hasznos lesz! A saját világnézetem szempontjából legalapvetőbbeket igyekeztem kiválasztani a rengeteg könyvből, amik idáig segítettek az életben. Sok kerülővel elég kacskaringós utat jártam a Guttenberg-galaxisban, de „nincs királyi út”, ahogy a matematikában sem volt Euklidész szerint. Ez a lista állandóan változik kissé, ahogy tanulok és élek. Egy újabban olvasott könyvet esetleg hasznosabbnak találok majd az alább idézetnél. Szüntelen keresés – ahogy Karl Popper önéletrajzának címéül választotta és ahogy a II. vatikáni zsinat is tanítja: „Minden embernek pedig kötelessége, hogy – különösen Istenre és az ő egyházára vonatkozólag – keresse az igazságot, s azt megismerve tegye magáévá s ragaszkodjék hozzá”.

Az első helyre szépirodalmi művek kerülnek, mert ahogy Salman Rushdie írja: „Kisfiú korában apja lefekvéskor a Kelet csodameséivel altatta, elmesélte és újramesélte, átalakította és újra kitalálta őket a maga módján – Seherezádé meséit az Ezeregyéjszakából... a Pancsatantra állatmeséit...

Abból, hogy e mesékkel átítatva nőtt fel, két dolgot tanult: először, hogy a mesék nem igazak (hogy nincsenek „valódi” szellemek palackokban, varázsszönyegeken vagy csodalámpák), de attól, hogy nem igazak, ő még érezheti és tudhatja azokat az igazságokat, amelyeket az igazság nem tud elmondani; másodsor pedig, hogy mind hozzá tartoznak, ahogy az apjához, Aniszhoz is, meg mindenki máshoz, mind az övéi meg az apjáiéi: az okos történetek meg a sötét történetek, a szent és a világi történetek, az övéi, hogy megváltoztassa, megújítsa, elvesse és fölszedje megint őket akkor, amikor neki tetszik, az övéi, hogy nevésszen és örvendezzen rajtuk, hogy bennük, velük és mellettük éljen, hogy életet adjon a történeteknek a szeretetével, és cserébe ő is életet kapjon tőlük. A történetek a születésétől fogva megillették, és senki sem vehette el őket tőle.” Ha végigböngészitek 'A világirodalom története évszámokban'-t, szinte kimeríthetetlen tápot találtok szellemeknek, lelkeknek.

Simonyi Károly: A fizika kultúrtörténete azért alapvető, mert általa megismerhetitek a fizika világgépét; nem tudósként, aki kutatni akarja, hanem az anyagi világ felépítésének és működésének ideológiai szintézisét. Érthetővé válik, hogy a fizikus milyen megismerésformát használ és miképp. (Egy nehezebben beszerezhető könyv is sokat segíthet ebben, Mikola Sándor: A fizika gondolatvilága (1933-ban, szerzői kiadás), amiből annak idején erős reményt merítettem, hogy egyetlen kiváló középiskolai tanár is történelmet formáló hatású lehet, ha lelkiismeretesen végzi munkáját.) A modern fizika megértéséhez Károlyházi Frigyes: Igaz varázslata (<http://mek.oszk.hu/09400/09461/09461.pdf>) és Heisenberg: Rész és egész-e (Gondolat Kiadónál több kiadásban) nyújthat segítséget. A természettudományok belső lényegét volna fontos értenetek. Erről árul el sokat Thomas Kuhn könyve, A tudományos forradalmak szerkezete is. A szerves élet alaptémáinak megértéséhez Szent-Györgyi Albert írásai nyújtottak számomra segítséget (pl.: Az élet jellege. Magvető Kiadó, Budapest, 1973.) és persze a biológiában nem lehet jártas, aki nem értette meg alaposan az evolúció gondolatát. Gyönyörű olvasmány Darwin: A fajok eredete (<http://mek.oszk.hu/05000/05011/05011.pdf>) és tanulságos önéletrajza is. Persze a biológia rohamosan fejlődik, érdekes Richard Dawkins elképzelése is, Az önző gén (<https://terebess.hu/keletkultinfo/dawkins1.html>). Dawkins Isteni téveszméje (<https://terebess.hu/keletkultinfo/Dawkins-Isteni-teveszme.pdf>) pedig egyenesen a metafizika közepébe veti magát. Ezért kell tisztán lássuk a tudományok erejét és alapvető természetét!

Richard Feynman: A fizikai törvények jellege (több kiadása is van), és Mario Bunge könyve: Az okság (Gondolat Kiadó, 1967.) biztosan segíthet ebben. Rényi Alfréd (<http://mek.oszk.hu/00800/00856/>) dialógusai Platón stílusában világítanak rá a matematika természetére, még mélyebbre látni kívánóknak Lakatos Imre: Bizonyítások és cáfolatok könyvét ajánlhatom.

Az emberiség történetét átérteni nem könnyű. Mindenekelőtt ebben a kérdésben is a tudomány módszerét kell ismerjünk, amire nézve kiváló olvasmány Robin Collingwood: A történelem eszméje (Gondolat Kiadó, 1987.). Az alapvető folyamatok átlátását segíthetik Jared Diamond könyvei, a Háborúk, járványok, technikák és az Összeomlás – tanulások a társadalmak továbbéléséhez (érdekes a Harmadik csimpánz felemelkedése és bukása is; a Typotex Kiadónál jelent meg mindhárom). Yuval Noah Harari: Sapiens – Az emberiség rövid története 2018 óta még kétszer megjelent. Az őstörténet megismerése mindennapi életünkre is komoly hatással lehet, ha például az egészséges életmódot keressük, mint Szendi Gábor is tette nagyszerű könyvében: Paleolit táplálkozás – A nyugati életmód és a civilizációs betegségek (Jaffa Kiadó, 2009.). A vallások történetét is érdemes tanulmányozni. Egy művelt embernek nem kell a történelem minden részletkérdésében jártasnak lennie, ezért olyan könyveket ajánlok most, melyek az áttekintést segíthetik. Niall Ferguson könyvei ilyenek! Civilizáció, A pénz felemelkedése, A világ háborúja mind a Scolar Kiadónál jelentek meg. Olvassatok a művészetek (Gombrich stb.), különösen az irodalom (csodálatos középiskolai élményem Szerb Antal világirodalom történetének elolvasása), az orvoslás, járványok, a technika, a jog (remek áttekintését adja az Egyház történetének Hubert Jedin: A zsinatok története), a világgazdaság történetéről! (Ez utóbbi „rövid” tárgyalását pl. Rondo Cameron könyvében olvastam mat-fizesként nagy örömmel.) 'A tudomány csodálatos világa' (szerkesztette Jack Meadows) mellett Földünk életének megismerésében segíthet Claude Allégre: Bevezetés a természettörténetbe (Európa Könyvkiadó, 1994.) vagy akár Bublejnyikov kis könyve 1950-ből: Mesél a Föld címmel. Művelődéstörténetet kellene tanulni, hogy átérzhessük az elmúlt korok embereinek életét. Remekül szórakozva tehetünk szert ilyen ismeretekre Ráth-Végh István könyveit olvasgatva, de szeretném felhívni a figyelmet Várkonyi Nándorra is! Kiváló gondolkodó, hatalmas műveltséggel. És máris oda jutottam, hogy Kecskés Pál és Bertrand Russel több mint hetven éve megírt két remek filozófia-történetét ajánlom az elmélyülésre vágyóknak (előbbi A bölcsélet története főbb vonásaiban, utóbbi címe: A nyugati filozófia története). Megemlítem, hogy mennyivel árnyaltabbá tette bennem a múlt megértését 'Az alkoholizmus titkos története' (James Graham könyvének nagyobb része címével ellentétben nem kultúrtörténet, hanem az alkoholista-viselkedés fenomenológiája), a Cukorblues (William Dufty könyve **mindenképp** fontos olvasmány). Hogy mielőtt népünk és nemzetünk történetére térnék valami mosolygós széppel zárjam rövidre a sort, 'A futás világraszóló történetét' említem (Thor Gotaas könyvét a Typotex adta ki 2016-ban), mint szíverősítő olvasmányt.

Nemzetünk históriájának megismerését 'A magyar történetírás története' (Gunst Péter könyve először 1995-ben jelent meg Debrecenben) indíthatná. Egész jó áttekintés a Bertényi Iván, Gyapay Gábor által írt Magyarország rövid története (Maecenas Kiadó, 1993-tól több kiadás is. Kedves emlékem Nemeskürty István: Mi magyarok kötete.) Akit őstörténetünk mélyebben érdekel és elég elszánt, annak Götz László említett könyve mellett ajánlom **Bakay Kornél** könyveit (Őstörténetünk régészeti forrásai 3 kötetben, Az Árpádok-országa stb.), László Gyula írásait. Hogy népünk életét megismerjük, Acsády Ignác: A magyar jobbagyság története (<http://mek.oszk.hu/13500/13545/>) kívánczik az elejére a sornak és néprajzi kötetek olvasására buzdítok mindenkit! Kiss Lajos: A szegény emberek élete I-II. (Gondolat Kiadó, 1981.) máig kedves emlékem (olykor beleolvasok okulásra ma is), az egyik első volt ilyen tárgyú olvasmányaim sorában. A népi hiedelemvilágot Dömötör Tekla könyvein keresztül ismergettem, de mélyre vezetnek **Varga Zsigmond**, Kállay Ferencz (<http://mek.oszk.hu/09900/09900/>), Ipolyi Arnold (<http://mek.oszk.hu/08700/08726/08726.pdf>), Kandra Kabos régi munkái is. **Népmeséink** sokáig nem tudatosuló módon, de igen mély hatással voltak erkölcsiségemre. Mindnyájatoknak ajánlom figyelmébe a meséket, és kérlek rá: olvassátok gyermekeiteknek minél többet!

Hazaszeretetet szeretnék csöpögtetni diákjaim szívébe, s ehhez elsőként ötlik eszembe **Szerb Antal: Magyar irodalomtörténete** (<http://mek.oszk.hu/14800/14871/>). Még ha talán elavult is a szemlélete, akkor is szeretem Szekfű Gyula Három nemzedékét (<http://mek.oszk.hu/06800/06899/>), ahogy kötelező olvasmányként írnám elő Bajcsy-Zsilinszky Endre Mátyás királyát (<http://mek.oszk.hu/13900/13931/>) is, ha tehetném. Ezen könyvek olvasása már átvezet a társadalmi élet szerkezetének és működésének megértésébe. Politikától áthatott a történetírás mindig, ha csak a háttérben húzódik meg alapvetésként, akkor is, míg az említett könyvekből jól felismerhetően árad. Könyvein keresztül nagyon megszerettem Bajcsy-Zsilinszky gondolkodásmódját, ha nem is értek vele mindenben egyet. A huszadik századi történetünk megismerése pedig szinte jelenünk politikájának megértését jelenti. A történetírói tárgyilagosságnak igyekszik megfelelni Romsics Ignác minden általam ismert írásában. Jó szívvel ajánlom olvasásra egyetemi tankönyvét a 20. századi Magyarországról!

Ha Ortega gondolatmenetét követem (Az egyetem küldetése című esszéjében írtat, magyarul megjelent in: Ész, élet, egzisztencia (Szeged, 1990.) 309-339.o., eredetileg 1930-ban, A tömegek lázadásával egyidőben), akkor a valódi műveltség megszerzésének már csak egyetlen állomása van: a világegyetem sémájának megértése, vagyis a filozófia. A filozófia összefoglaló legfőbb kérdése Kant híres megfogalmazása szerint: Mi az ember? – és persze a többi: Mit tudhatok? Mit kell tennem? és Mit remélhetek? Eddigi olvasmány-ajánlataimban és személyes életemben is, efelé közeledtem mindig (sokáig anélkül, hogy tudtam volna róla). Viszont úgy érzem, érdemes külön is megemlíteni, hogy az orvostudomány és a pszichológia rengeteg tapasztalattal gazdagodva sokmindent feltárt emberségünkben. Ezek jelentősen segíthetik boldogulásunkat a mindennapokban, hiszen részben érthetővé teszik (egyfajta magyarázattal és útmutatással szolgálnak hozzá) saját testünk és lelkünk alapvető működését. Ortega idejében gyerekcipőben járt a pszichológia (gondolom, ezért nem említette külön), még a DNS felfedezése is váratott magára; ahogy 16 évvel Ortega halála után, 1971-ben született meg a számítógépes rétegfelvétel módszere (CT), ami egész más bepillantást tett lehetővé saját agyunkba (és utána pár évvel már el is kezdte kiszorítani az MRI, hogy az orvostudomány hihetetlen haladását épp csak említsük). Vagyis jogosnak érzem, ha a filozófia tárgyú könyvek mellé fölveszek néhányat a pszichológia és orvostudomány köréből is. A cél, hogy derűsebb, megértőbb és békésebb életet élhessünk tanulmányaink után, mint nélkülük. Ehhez is nélkülözhetetlennek érzem, de a filozófia kérdéseire is nem kevés fényt vetnek ezek az ismeretek. A 'Mit remélhetek?' kérdése a teológiához vezette Kantot is, és én is ajánlok némi olvasnivalót ebből a tárgykörből is.

Amikor az egyetemen a filozófiát tanultam időrendben haladtunk (persze jól érzékelhető a filozófia időtlensége ekkor is!) és **Nietzschéhez** érve éreztem azt, hogy megérkeztünk a jelenbe. Nem állítom, hogy Arisztotelész, Platón, Epiktétosz, Marcus Aurelius, Szent Tamás, Nicolaus Cusanus, Descartes, Kant, Hegel, Marx, Schopenhauer meg a többiek nem érdekesek (nagyon is, és persze ezer szállal kötődik hozzájuk utánuk mindenki, akár tud erről, akár nem – a pszichoterápiának több irányzata is például nyíltan sztoikus bölcselőre támaszkodik!), de kortársaink még izgalmasabbak voltak. **Sartre, Camus, Ortega, Foucault** minden írását jó szívvel ajánlom olvasásra, de kedvencem **Gadamer: Igazság és módszere**. **Alasdair MacIntyre** könyve kiváló kalauz az etika világába, **Az erény nyomában** nagyszerű próba, akár elfogadjuk végkövetkeztetéseit, akár nem. (Az ismeretelmélet területén, aki végigragta magát az említett könyveken, kellő jártasságra tett szert. Az esztétikában nem nagyon tudok tanácsot adni, mert nem sokat olvastam a tárgyról.) Utolsóként a kiváló, teljességre törekvő kortárs gondolkodót, **Ken Wilbert** említeném. Fantasztikus rendszerező elme, (noha következtetéseivel nem mindenben értek egyet). **A Működő Szellem rövid története** igazi remekmű! És összeolvasd rendszerében modern filozófia, pszichológia és vallás.

Nézzünk most a tudomány szemüvegén is a lélek felé! Nagyon alapos munka Antonio Damasio: Descartes tévedése – Érzelem, értelem és az emberi agy, melyben a kiváló neurológus igen mélyen szántva fejt ki világnézeti fontosságú tudományos eredményeit. **Mérő László: Az érzelmek logikája** könnyedebb, olvashatóbb és nem kevésbé racionális, méltán fordították le Európa főbb nyelveire. Ha valakit a pszichológia mélyen érdekel, én Frank Sulloway könyvét ajánlom bevezetesként, mert a 'Freud, a lélek biológusa' szinte máig hatóan elkalauzol a pszichológiai elméletek világában (és remek olvasmány). **Bánki M. Csaba** könyvei idén, húsz év után újraolvasva is óriási élményt jelentettek. 'Az agy évtizedében', 'Az életünk és az agy' kiváló példái a tudományos ismeretterjesztésnek és remek bevezetők az agy-működés biológiájának megértéséhez. Egy vékonyabb kötete, **Az alkoholizmus biológiai kutatásának eredményei** 1984-es megjelenése ellenére megérdemelné, hogy közismertté váljon végre honfitársaink körében, akárcsak a Kovács András-Kiss András-Landi Anna írta **Miért ne dohányozzunk?** Míg ezek elsősorban orvosi szemlélettel közelítenek kérdésükhöz, **Bayer István: A kábítószer** (Gondolat, 1989.), Veér András-Erőss László: A dohányzás rabságában széles társadalmi horizontot is bemutat; **Mick Farren: Túlpörögve – az amfetamin kultúrtörténete** és a már említett **James Graham: Az alkoholizmus titkos története**, **William Dufty: Cukor blues**ával együtt a történelem mélyére is vetnek egy kis fényt, ami számomra megdöbbentő volt első olvasatra. Ha segítő szándékú könyvet keresünk, Máté Gábor: A sóvárgás démona vagy Allen Carr: 'Leszokni a dohányzásról? Így könnyű!' - egyaránt jó lehet. Azért ajánlok ennyi könyvet a szenvedélybetegségekről, mert korábbi véleményemmel ellentétben meggyőződésemmé lett, hogy e problémák az egész társadalmat és alapjaiban érintik. Tanárként élve sem tudom elkerülni e jelenségekört és mikor ez a tény teljes világossággal állt előttem, akkor célszerűnek tűnt tudományos ismeretekkel felvértezni magam a segítségnyújtáshoz. Nagyon hasznosnak találtam Albert Hofmann könyvét: LSD – Bajkeverő csodagyerekem címmel (az interneten is olvasható)! A mélyenszántó ismeretek segítenek változtatni magatartásunkon. Tisztában vagyok **A szokás hatalmával** (Charles Duhigg kiváló könyve segít betekinteni mai ismeretkincsünkbe), de célom, hogy a lehető legtöbben **Százévesen egészségben** éljünk, ahogy **John Robbins** könyvében láthatunk rá példát a Föld néhány népénél. Mert bizony civilizációinkban sem az egészség, sem a boldogság nem általános. (Elég az eladott gyógyszerek mennyiségére gondolni: altatók, nyugtatók, savlekötők, nemi vágy-fokozók, vérnyomás-csökkentők stb., hogy a legális és illegális drogokról ne is szóljunk.) Az egészség megértéséhez és eléréséhez nagyon hasznos, a biokémiától induló magyarázatokkal az **Egészség tiszta erőből**, Chris Hardy és Marthy Gallagher könyve (Jaffa Kiadó, 2017.). Hasonló következtetésre jut mint Mark Sisson az 'Őseink egészségé'-ben. Némiképp árnyalja a dolgokat, hogy ez nem egyezik Dr. Douglas Graham: 80/10/10 (Bioenergetic, 2016.), se Ralph Bircher: Szigorúan bizalmas - A táplálkozásban titkos dokumentumai (letölthető távoli szerverről) álláspontjával és itt most (2017. júliusában, mikor írom e sorokat) magatokra hagylak: olvassatok és gondolkozzatok! Az orvosi élettan tankönyv is fent van a világhálón, épp jegyzetelem az emésztésre vonatkozó részeit és kísérletezek magammal. Mert bár minden osztályban ahol tanítok, felíratom a füzet elejére, hogy a tanuláshoz csak olvasás kell és gondolkodás, mostanra gondolom tisztában vagytok velem, hogy gyakorlás is! ☺ Éppen ahogy a puding próbája az evés, a filozófiai rendszereké is a gyakorlat (és ebben egyetért sztoikus, Platón, Ortega és Marx is).

A filozófiának szerintem terápiává kell válnia, ahogy azzá lesz **Irvin D. Yalom** egzisztenciális pszichoterápiájában (nagyon ajánlom minden könyvét), vagy **Viktor E. Frankl: ...mégis mondj igent az Életre!** logoterápiájában. Ahogy Epiktétosz hitelességét óriásira növeli rabszolga léte, úgy Franklét is, hogy a koncentrációs táborok túlélőjét is tisztelhetjük személyében. (Nagyon jó és rövid összefoglalása ezen terápiás irányzatnak Alfred Langley: Értelmesen élni. Jel Kiadó, 2004.) Ezek az egzisztencia problémájára koncentrálnak, de nekem leghatékonyabbnak Arnold **Lazarus** megközelítése tűnik, a

Multimodális terápia (Animula Kiadó, 2014.). Az egyéni való segítség a kapcsolatainak javítását is jelenti. Ahol ketten, többen élnek együtt, ott megjelennek és fontossá válnak a határok is. (Az ember pedig velejéig társas lény, zoón politikon – ahogy Arisztotelész fogalmazta.) Henry Cloud és John Townsend könyvei, a 'Határaink' és a 'Párhatárok' nagyon jó kalauz lehet! Ha a biológiai alapjait akarjuk megérteni férfi és nő különbségének, tökéletes olvasmány **Louann Brizendine** két könyve, A férfi agy és A női agy. (Nekem a párkapcsolatokról a Weinhold házaspár könyvei: Törj ki a társfüggőségéből! és Intimitáskeresés (Casparus Kiadó) tűnt a legmélyebbeknek az általam olvasott sok könyv közül.) A kommunikációról sok tanulni valóm akadt még jóval ifjúkorom után is, és ebben igen nagy segítségemre volt Marshall Rosenberg (A szavak ablakok vagy falak). Michael Nichols: Értő hallgatás-olyan jó összefoglalását adja a kommunikáció témakörének, hogy a hétköznapi embernek talán nincs is többre szüksége! A harmonikus családi élet megvalósításához **Virginia Satir: A család együttélésének művészete** jut eszembe elsőként és hathatós segítségként. Ezt a könyvet éppúgy szelíden, de határozottan kötelezővé tenném házasság előtt, mint **Erich Fromm: A szeretet művészetét**. És a pszichológiát a vallásig tágítja M. Scott Peck is az Úttalan utakon (vagy másik fordításban Járatlan úton) lapjain, és így tesz világnézetének megfelelően majdnem mindegyik szerző; vagyis (igen helyeseltető módon) törekszik rá, hogy világnézete szerves egységbe olvadjon hivatása szakmai ismereteivel. John **Gottman** és Nan Silver: **A jól működő házasságok 7 alapelve** (Kulcslyuk Kiadó, 2016.) megjelenése óta mindenki tudhatja, mit tehet a házasságáért!

Amit a földi boldogságról a pszichológia tudománya összegyűjtött, azt jórészt megtaláljátok Sonja Lyubomirsky: Hogyan legyünk boldogok?, Szendi Gábor: Értelmes szenvedés: a boldogság és Az önbecsülés csapdájában, valamint **Rafael Santandreu: A boldogság receptje** és Rózsaszínbén a világ című könyveiben. Az utóbbi szerző a kognitív terápia módszerét alkalmazza, akárcsak öntudatlanul az ókori görög filozófusok. Megjegyzem még, hogy gyermekkori lelki sérüléseimet legjobban John Bradshaw könyvének olvasása és a benne megfogalmazott gyakorlatok végrehajtása segítette feldolgozni (Vissza önmagunkhoz – A bennünk élő gyermek felfedezése).

Egyházunk tanítását legszebben kifejtve a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban találtam meg eddig (<http://www.katolikus.hu/zsinat/>). Mindenkinek ajánlom alapos olvasásra, aki szeretné mélyen megismerni a katolikus világnézetet, Egyházunk tanítását. Ezekben szóba kerül az emberi élet egésze, bár nyilván nem egy hitetlen kereső szemével tekinti a világot. Karl Rahner viszont segíthet benne, hogy megsebzett vagy kétségekkel terhes hitünk megerősödjék. 'A hit alapjai'-ban tiszta, egyenes gondolkodással becsületesen és kritikusan tekinti át hitünk tanításait, és hogy mit jelent ma intellektuális tisztességgel kereszténynek lenni; akárcsak Joseph Ratzinger írásai. Jó szívvel ajánlom olvasásra a teológiai kiskönyvtár köteteit is. Nekem Henri Boulad gondolatgazdag írásai segítettek először mélyebben meglátnom hitünk nehezebb titkait (A szív okossága és Minden kegyelem a két legkedvesebb kötetem tőle). Egyik legszebb olvasmány-élményem pedig Prohászka Ottokár szellemének szárnyalása Föld és Ég című könyvében.

Az ateista gondolkodás teljességével igyekszik szembenézni Bolberitz professzor úr az Ateizmus és keresztény hit című kötetében. Az egyik legjobb (általam olvasott) valláskritikus J. Jaroslavszkij: Hogyan születnek, élnek és halnak meg az istenek (Kossuth, 1960.) túlnyomóan történeti ellenvetésekkel él, amire Gerhard Kroll: Jézus nyomában című kötete bőséges választ tartalmaz. Sokáig Víz Lászlónak a torinói lepelről szóló könyve önmagában az egyik legjobb apológiának tűnt számomra, mindenesetre ma is megérdemli, hogy áttanulmányozzuk. Tapasztalataim szerint Josh McDowell: Több mint ács című rövid könyvecskéje is el tud oszlatni jó néhány ellenvetést, segít enyhíteni a gimnazisták kételyeit. A teológia persze kimeríthetetlen mélységű, de had említsek még egy dolgot: a teológiai kiskönyvtár sorozatának erkölcszociológia kötetét Varga Andor írta és már előszavában leszögezi, hogy

filozófiai művet írt, mert „a morálteológia szükségképpen az etika filozófiai elveire támaszkodik”. Más teológusok ezt a kérdést nem így látják, de ahogy II. János Pál pápa fogalmazott a 'Fides et ratio' enciklikájában: „A hit és az ész (fides et ratio) két szárny, melyekkel az emberi szellem fölemelkedik az igazság szemlélésére. Maga Isten oltotta az emberek elméjébe a törekvést, hogy meg akarják ismerni az igazságot és önmagukat, és Istent megismerve és szeretve eljuthassanak önmaguk teljes igazságához.” Később pedig: „Az embernek sokféle képessége van arra, hogy az igazság megismerésében előbbre jusson, s így a tulajdon létezését egyre emberibbé tegye. Kiemelkedik közülük a filozófia, mely közvetlenül segít az élet értelmére vonatkozó kérdés megfogalmazásában és a válasz körvonalazásában: tehát az emberiség egyik legnemesebb feladatát jelenti.” Tehát szent pápánk szavai terelnek bennünket a filozófia felé, érezve, hogy emberi egységünk nem kell csorbuljon!

Eckhart mester, Thomas Merton bár több mint hatszáz év választja el őket egymástól, az én fejemben egyként ragyognak, mint a keresztény misztika két csillaga. Forgassátok írásaikat és elmélkedjétek magatokban gondolataikat! Hogy a többi vallás se maradjon egészen említés nélkül, Omar Khajjám rúbáit és Lin-Csi apát följegyzéseit idézem. A Micimackó és a Taó pedig elég jó bevezetés a taoista gondolkodás elemi megismeréséhez.

És persze a szépirodalom! Nos egy regény nem olyan tömény olvasmány, mint egy filozófiai szöveg, de közérthetőbb és mindenképpen életbe ágyazottabb. Példaképeket szerzünk, viselkedésformákat lesünk el és érzelmi gazdagság lesz az átéléssel-megértéssel olvasás jutalma öntudatlanul is. Épp ezért, egyáltalán nem mindegy, hogy kikapcsolódásként Tolsztoj, Dosztojevszkij, Huxley, Szolzsenyicin, Bulgakov, Camus, Kundera, Hesse, Ottlik Géza, Jókai regényeit és verseket olvasunk-e, vagy mást! A klasszikus lányregények fiúknak is hasznosak ám! És had említsek két kislányról szóló, számomra nagyon kedves történetet is: Lucy M. Montgomery: Anne otthonra talál és Eleanor Potter: Az élet játéka mindkettő igazi ellenpárja Voltaire Candide-jának, amennyiben sugárzó optimizmus árad belőlük. Ami pedig **filozófia és irodalom, tudomány és művészet** Platón óta közismert szembeállítását illeti, ma már elfogadom **Camus** kijelentéseit: „Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy mennyire önkényes a művészet és a filozófia eddigi szembeállítása.” „Egyazon gyötrelem hajtja az embert mindkét magatartásforma felé.” „Nincs éles határ azon diszciplínák között, melyek segítségével értelmezni és szeretni akar az ember. Egymásba folynak, egyazon szorongás munkál bennük.” Az abszurd ember legnemesebb erőfeszítései...

És járjátok a saját utatokat, kutassatok kedvetekre! Az általatok olvasott művek irodalomjegyzékében, jegyzeteiben kiindulópontot találtok, újabb hasznos olvasmányok láncolatán haladva előre a megismerésben. Kérdezzetek és nézzetek meg mindent több oldalról is!

Legyetek találékonyak! (A szkepticizmus a görög *szkepteszhai* szóból ered talán, melynek jelentése körbenézni, megfontolni.) Én is az önálló kutatásra, keresésre biztatlak benneteket, ahogy a vatikáni zsinat tette: „Ezért e Vatikáni Zsinat biztat minden embert, különösképpen a nevelőket, hogy olyan emberek alakítására törekedjenek, akik az erkölcsi rendhez hűen engedelmeskednek a törvényes tekintélynek, és szeretik az igazi szabadságot; olyan embereket, akik az igazság fényénél, önállóan ítélik meg a dolgokat, munkájukat felelősséggel végzik, készek mindenre, ami jó és igazságos, és szívesen működnek együtt másokkal.”